

ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია
Literature and Literary Theory

ტოტალიტარული რეჟიმის გავლენა საზოგადოებაზე
(ენტონი ბერჯესის რომან „მექანიკური ფორთოხლის“ მიხედვით)

თამთა კელენჯერიძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ელ. ფოსტა : tatiakelenjeridze@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.32.16>

SJIF 2024: 8.268

XX საუკუნის II ნახევარში საკმაოდ აქტუალურ თემად იქცა მწერალთა მიერ ჭეშმარიტების წინა პლანზე წამოწევა და მისი შეულამაზებლად გადმოცემა. მწერლები სოციალური სინამდვილის, გასაჭირის, ძალადობის, მოსალოდნელი დესტრუქციის და მსოფლიოში არსებული ქაოსის შესახებ გვაფრთხილებდნენ. მთავარი კითხვა კი საერთო იყო - რა მოუვა სამყაროს თუ ადამიანები არ გამოფხიზლდებიან? ენტონი ბერჯესი ამ კითხვაზე რომან „მექანიკური ფორთოხლის“ საშუალებით გვპასუხობს. ისინი დაკარგავენ თავისუფლებას, ინდივიდუალიზმს და ისეთივე მექანიკურ არსებებად გადაიქცევიან როგორც ნაწარმოების მთავარი გმირი - ალექსი. სწორედ ესაა ტოტალიტარული სახელმწიფოს სურვილი, ზეგავლენა მოახდინოს საზოგადოებაზე და ნებისმიერი საშუალებით მიაღწიოს სასურველ შედეგს..

აქედან გამომდინარე „მექანიკური ფორთოხლის“ მთავარ თემას: ძალადობრივი მეთოდების საშუალებით ადამიანების გონების გარდაქმნა, მართვა და ჩაგვრა წარმოადგენს. საზოგადოებისთვის მხოლოდ ისაა კარგი, რასაც ტოტალიტარული სახელმწიფო გადაწყვეტს. რაც დრო გადის, ადამიანზე ტოტალური კონტროლის მასშტაბები იზრდება, ისინი კარგავენ არჩევანის თავისუფლებასა და ინდივიდუალიზმს. საბოლოოდ კი ემორჩილებიან იმ წესებს, რომლებიც დამლუპველ შედეგამდე მიიყვანს კაცობრიობას. ხოლო ამ შედეგების თავიდან ასაცილებლად გვაფრთხილებდნენ დისტოპიური ჟანრის მწერლები და თავიანთ ნაწარმოებებში ნათლად წარმოაჩენდნენ მთავარ სათქმელს - დროა საზოგადოების გამოფხიზლების.

საკვანძო სიტყვები: ენტონი ბერჯესი, „მექანიკური ფორთოხალი“, ტოტალიტარული რეჟიმი

ინგლისელი მწერლის ენტონი ბერჯესის წინასწარმეტყველური რომანი „მექანიკური ფორთოხალი“ 1962 წელს გამოიცა. ანტიუტოპიური ნაწარმოები კავშირს ავლენს წარსულსა და მომავალთან. სიმბოლურად აღწერს და უკავშირდება საბჭოთა კავშირსა და ინგლისში გამეფებულ ტოტალიტარულ რეჟიმს. ეს არის ერთგვარი პაროდია სადიზმით სავსე ახალგაზრდა ბიჭისა, რომელსაც ერთდროულად უყვარს მუსიკა (ბეთჰოვენის მეცხრე სიმფონია) და ამავდროულად უდიდეს სიამოვნებას ანიჭებს ადამიანთა ჩაგვრა.

ნაწარმოების მთავარ თემას წარმოადგენს „ლუდოვიკოს მეთოდის“ სამუალებით ადამიანთა გონების გარდაქმნა ისეთ მექანიკურ არსებებად, როგორც სახელმწი-ფოს სჭირდება. ძალადობაზე ძალადობით პასუხის გაცემა და უსუსურ ქმნილებად გარდაქმნა. ეს არის გამაფრთხილებელი ნიშანი იმისა თუ როგორი შეიძლება იყოს სამყარო მომავალში და თუ როგორი იყო ის საბჭოთა მმართველობის დროს. გარდა ამისა, ანტიუტოპიურ რომანში განხილულია ისეთი საკითხები როგორცაა: უსამართლობა, არჩევანის სიმბოლური „თავისუფლება“, სადიზმი, ძალადობა, ლალატი და ადამიანში არსებული შინაგანი ეშმაკის არსებობა. ძალადობა, სხვათა ჩაგვრა, უსამართლობა, საზოგადოებისგან გარიყვა და არჩევანის არარსებობა მექანიკურ, დასაქოქ ფორთოხლებად აქცევთ ადამიანებს. სწორედ ამიტომ რომანში წამოჭრილი პრობლემები დღემდე მნიშვნელოვან საკითხად რჩება.

XX საუკუნის II ნახევარში საკმაოდ აქტუალურ თემად იქცა მწერალთა მიერ ჭეშმარიტების წინა პლანზე წამოწევა და მისი შეუღამაზებლად გადმოცემა. მოდერნისტული ეპოქისთვის დამახასიათებელი ნიშნების სოციალური სინამდვილის, გასაჭირის, ძალადობის, მოსალოდნელი დესტრუქციის და მსოფლიოში არსებული ქაოსის ასახვამ კი მოწონება ვერ დაიმსახურა.

სწორედ ამიტომ 1962 წელს გამოცემულ ენტონი ბერჯესის რომან „მექანიკური ფორთოხალს“ თავდაპირველად აღფრთოვანებაში არ მოუყვანია კრიტიკოსთა უმეტესობა. თუმცა ათი წლის შემდგომ სტენლი კუბრიკის მიერ შექმნილმა ფილმმა

დიდი ყურადღება მიიპყრო და ნაწარმოებმაც ნაგვიანები აღიარება მოიპოვა. ენტონი ბერჯესის აზრით, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი, რომელიც მომართულია ძალადობის ძალადობითვე ჩასახშობად, ინდივიდუალიზმის დასაკარგად და ადამიანთა უკეთ სამართვად მხოლოდ სახელმწიფო მიზნებს ემსახურება და არაფერი აქვს საერთო საყოველთაო კეთილდღეობასთან.

ტოტალიტარული რეჟიმის მხილების, საზოგადო ჩაგვრის და მომავლისეული გაფრთხილების მოტივით შექმნილი ნაწარმოები მექანიკური ფორთოხალი კი ნამდვილად მშვენივრად აღწერს რეალობას. „ლუდოვიკოს მეთოდი“ დასაქოქ „არსებებად“ აქცევთ ადამიანებს, რომელთაც აღარ აქვთ ყველაზე მთავარი - პიროვნული თავისუფლება და არჩევანის შესაძლებლობა. აღსანიშნავია ისიც, რომ რომანში ერთმანეთს დიდი ბრიტანეთის და საბჭოთა კავშირის პოლიტიკურ სოცია-ლური ცხოვრება ერწყმის. ბერჯესმა სცადა აღეწერა ის უსამართლობა, რაც მაშინდელ საზოგადოებაში ხდებოდა.

რომანში მოქმედება უმეტესად ღამით ხდება და მას დამანგრეველი დანიშნულება აქვს, რადგან ყოველივე ცუდი სიბნელეში ინიღბება, ძალადობის მოყვარული ახალგაზრდები სხვების ჩაგვრით საზრდოობენ. ისინი აუპატიურებენ, კლავენ, ცემენ განურჩევლად სქესისა თუ ასაკისა, ხოლო სახლში დაბრუნებულნი დღისით უმანკო არსებებად წარმოაჩენენ თავს.

მწერლის ენა საკმაოდ მარტივია, თუმცა უხვადაა გაჯერებული რუსული ჟარგონებით. რუსულ - ინგლისური სიტყვების გამოყენებით მწერალი მარტივად ახერხებს თინეიჯერების ღამის ცხოვრების დეტალების აღწერას. ასეთი სიტყვები საკმაოდ ხშირად გვხვდება ნაწარმოების პირველ თავში მაგალითად „დავუპაღბოდეთ“ „ბრატკა“ „დობრი ვინმე“ და სხვა... აღსანიშნავია, რომ ენტონი ბერჯესი ენების შესწავლით იყო გატაცებული, იგი 1961 წელს ლენინგრადს ესტუმრა, უცხოენებისადმი სიყვარულმა და ძიებამ ახალ აღმოჩენამდე, “Nadsat” - ის (ალექსის ენის) შესწავლამდეც მიიყვანა.

გარდა ამისა ალექსის „ბანდის“ - ბნელოს, ჯორჯი ბიჭის და პიტის ჩაცმულობა და ქცევა უკავშირდება დიდ ბრიტანეთში 1950-იან წლებში გამოჩენილ დაჯგუფებას “Teddy boy”. მათ ალექსის მსგავსად „შემოტკეცილი“ შარვლები, ტყავის ქამრები და გრძელი

ქილექტები ეცვათ. თან რკინის ნივთს ან დანას დაატარებდნენ. ისინი თავს ესხმოდნენ მოსახლეობას.

უშუალოდ სახელიც „მექანიკური ფორთოხალი“ რომლის მნიშვნელობის ამოხსნაც თავდაპირველად გაუგებარი აღმოჩნდა მკითხველთათვის საკმაოდ საინტერესოდ ითარგმნება. სიტყვა „orange“ ლიტერატურულ ნაწარმოებებში სიმბოლირდება ახალგაზრდობასა და სიცოცხლის სიყვარულთან. თვითონ სახელი მომდინარეობს შემდეგი ძველი ინგლისური გამონათქვამიდან „queer as a clockwork orange“. მექანიკური კი დასაქოქ და გონება გამორეცხილ არსებას გულისხმობს. რომელიც კონტროლდება ტოტალიტარული სახელმწიფოს მიერ. რადგან მასში არსებული წინააღმდეგობრივი სურვილები ჩაკლას და აქციოს „სანიმუშო“ „ქვეყნისთვის სასახელო“ პიროვნებად.

საბოლოოდ ენტონი ბერჯესი რომან „მექანიკურ ფორთოხალში“ ეხება ისეთ პრობლემატურ საკითხებს, როგორცაა: არჩევანის თავისუფლება, საზოგადოების სრული დამორჩილების მცდელობა, საღი აზრის განადგურება, ინდივიდის და მისი შინაგანი ბუნების მართვა და ძალადობა. თითოეული საკითხი თანმიმდევრულად უკავშირდება ალექსის ნაწარმოებში განვითარების ეტაპებს და ძალადობის სხვადასხვა ინტერპრეტაციას წარმოადგენს. მთავარი გმირის დამოკიდებულება ძალადობის მიმართ თავდაპირველად სუბიექტურია და სიამოვნებას გვრის. რაც გამოწვეულია გარეგანი თუ შინაგანი ფაქტორებით, როგორცაა: საზოგადოება, ძალა-უფლების შეგრძნება, მენტალური პრობლემები, პროტესტის გრძნობა, ახალგაზრდული ჟინი და ტოტალიტარული რეჟიმის გავლენა. სახელმწიფოს მომაკვდინებელი გავლენა, რომელსაც ენტონი ბერჯესი ასე შეულამაზებლად აღწერს არა მარტო მომავლისეული გაფრთხილება არამედ საფრთხის შემცველი რეალობაცაა.

ტოტალიტარული რეჟიმის პირობებში ნორმალური ცხოვრების, ფიქრის, ინდივიდუალიზმის, განათლების და სამართლიანობის მოპოვების მცდელობაც კი კრახისთვის არის განწირული. მწერლის აზრით, დროულად გამოფხიზლებაა საჭირო. რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში ალექსი მხოლოდ პირობითობაა და მის ადგილას ნებისმიერი შეიძლება აღმოჩნდეს.

ამრიგად, „მექანიკურ ფორთოხალში“ წამოჭრილი პრობლემები დიდ ყურადღებას იმსახურებს. საზოგადოებისა და ინდივიდის დაპირისპირება თუ

ინდივიდისა და სახელმწიფოს მუდმივი კონფლიქტი, შინაგანი თავისუფლების ძიება და თავის დამკვიდრების მცდელობა დღემდე აქტუალური და პრობლემატური საკითხია. სწორედ ამიტომ რჩება „მექანიკური ფორთოხალი“ განხილვის თემად, ხოლო მასში არსებული თითოეული საკითხი დიდ ყურადღებას და სწორად გადაჭრას მოითხოვს.

ლიტერატურა:

1. ბერჯესი ე. მექანიკური ფორთოხალი, თბილისი: პალიტრა L, 2011.
2. Burgess, A. (2011). A Clockwork Orange Resucked (UK version)
3. Burgess, A. (2011). A Clockwork Orange Resucked, Glossary of Nadsat Language (UK version)
4. King Alex. 2016. The Teddy Boys: Britain's original teenage rebels.

<https://www.huckmag.com/art-and-culture/photography-2/teddy-boys-britains-original-teenage-subculture/>

Tamta Keneljeridze

Iv.Javakishvili Tbilisi State University

e-mail: tatiakelenjeridze@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.32.16>

SJIF 2024: 8.268

The influence of a totalitarian regime on society

Abstract

In the second half of the twentieth century, bringing the truth to the forefront and reflecting reality in an unembellished manner became very relevant topics. Writers warned us about upcoming destruction, social realities, hardship, brutality and the chaos existing in the world. The main question was common – what will happen to the world, if people do not study how to resist? Anthony Burgess answers this question through his novel “A Clockwork Orange.” People will lose their freedom, individuality and will turn into mechanical beings just like the main character of the story – Alex. The desire of a totalitarian government is to influence society and attain the intended outcome at any price. Therefore, the main theme of "A Clockwork Orange" is to domineer, control and turn human minds through violent methods. What is considered beneficial for society is solely determined by the totalitarian government. As time

elapses, the scale of total control over individuals increases. They lose their freedom of choice and individuality. Eventually, society obeys the rules that will lead humanity to a destructive outcome. To prevent this, dystopian writers warned us and clearly conveyed the main message in their works. It is time for society to be awakened.

Key Words : Totalitarianism, Dystopia, Individualism, Independence.

რეცენზენტი: პროფესორი სოფიო ნიკოლეიშვილი